

ТРУД И СОЦИАЛНА СПРАВЕДЛИВОСТ

МАКСИМАЛЕН ОСИГУРИТЕЛЕН ДОХОД

и влиянието му върху
доходното неравенство

Даниела Пенкова
Юли 2020

Неравенството у нас в периода 2000-2019 г. непрекъснато се увеличава, като България заема първо място по неравенство в Европейския съюз.

Причина за регресивността на осигурителната система е наличието на максимален осигурителен доход, какъвто не се прилага в повечето страни от Европейския съюз.

Тежестта на осигурителните вноски следва да бъде пропорционална на получаваните доходи, което изисква премахването на максималния осигурителен доход.

ТРУД И СОЦИАЛНА СПРАВЕДЛИВОСТ

МАКСИМАЛЕН ОСИГУРИТЕЛЕН ДОХОД

и влиянието му върху
доходното неравенство

В сътрудничество с

Сдружение „Солидарна България“ работи от 10 години последователно по социални, осигурителни и трудови въпроси. Членове на организацията са икономисти, социолози, журналисти, преводачи, юристи. Сдружението има редица анализи, участва със становища в обществените обсъждания, провежда кампании за данъчна справедливост, срещу вредните клаузи в договорите за свободна търговия, нормализиране на социалната и осигурителната система.

Съдържание

1.	УВОД	2
2.	ТЕОРИЯ ЗА СОЦИАЛНИТЕ РЕЖИМИ В ДЪРЖАВИТЕ НА БЛАГОСЪСТОЯНИЕТО	3
2.1	Историческа обусловеност на социалната държава	3
2.2	Класификация на социалните режими и методи за тяхното финансиране.....	3
2.3	Социалната държава като инструмент за намаляване на социалната стратификация и стимул за икономическия растеж.....	5
3.	УСЛОВИЯ НА ФИНАНСИРАНЕ НА ОСИГУРИТЕЛНАТА СИСТЕМА В БЪЛГАРИЯ И ВЛИЯНИЕТО ИМ ВЪРХУ СОЦИАЛНАТА СТРАТИФИКАЦИЯ	7
3.1	Динамика на неравенството в България 2000-2019 г.	7
3.2	Етапи на преразпределението.....	9
3.3	Структура на данъчната система в България	10
3.4	Регресивност на осигурителната система в България	11
4.	ЗАКЛЮЧЕНИЕ	15
	Използвана литература	17
	Приложения.....	18
	Списък на фигури и графики	24

1

УВОД

Още от раждането си и през целия си живот можем да се възползваме от редица социални програми. Достъпът до здравеопазване, пенсиите и обезщетенията за безработица днес се считат за неразделна част от обществената система. Те са проявления на т.нар. Социална държава - институция, която не винаги е съществувала. Социалната държава е форма на държава, която цели системното намаляване на социалните неравенства, като предприема действия в полза на по-бедните слоеве на населението и социално слабите. Родена в определена историческа епоха, за да отговори на конкретни обществени нужди, с течение на времето тя непрекъснато се приспособява към тяхното изменение и развитие. Всяка съвременна социална държава изгражда своята социално-осигурителна система в тясна зависимост с характеристиките, структурата и нуждите на населението си. Поради факта, че съществуват големи икономически, исторически и демографски различия между страните, техните социални системи са различават както по видовете социални програми, които поддържат, така и по методите за тяхното финансиране.

Настоящото изследване си поставя за цел да проследи динамиката на резултатите на социално-оси-

гурителната система в България, постигнати по отношение на намаляването на доходното неравенство в страната. Главният въпрос, който ще бъде разгледан в настоящия анализ, е връзката между неравенството и установените у нас правила за финансиране на социално-осигурителната система. За да се отговори на така поставения въпрос, ще бъдат анализирани:

1. Данните за доходно неравенство и неговите изменения в периода 2000-2019 г. за България и Европейския съюз.
2. Действащите правила за финансиране на социално-осигурителната система в България и страните от Европейския съюз.
3. Връзката между максималния осигурителен доход и доходното неравенство.

Няма особен смисъл от извършването на един анализ, ако от него не се изведат заключения, позволяващи да се представят възможни решения на откритите проблеми. С тази цел в заключението ще бъдат изложени някои идеи за подобряване на резултатите на социалната система по отношение на неравенството чрез промени в методите на финансирането ѝ.

2

ТЕОРИЯ ЗА СОЦИАЛНИТЕ РЕЖИМИ В ДЪРЖАВИТЕ НА БЛАГОСЪСТОЯНИЕТО

2.1 Историческа обусловеност на социалната държава

Първата индустриална революция от средата на XVIII век поставя началото на дълбока и необратима обществена трансформация, която започва от производството, за да обхване постепенно както икономическата, така и социалната система. Появата на фабриката и машината променят отношенията между производствените сектори. Ражда се работническата класа, която в замяна на работата си във фабриката получава заплата. Появява се и фигурата на индустриалния капиталист - предприемач, притежаващ фабриката и средствата за производство, който има за цел да увеличи печалбата на своя бизнес.

Индустриалната революция води до разпад на феодалните социални структури чрез впечатляващо бързи промени, които само за няколко десетилетия довеждат до радикална трансформация на житейските навици, отношенията между социалните класи и външния вид на градовете. Увеличението на селскостопанските добиви, развитието на медицината и хигиенните навици, които намаляват смъртността и повишават средната възраст на населението, са фактори, които водят до експоненциално нарастване на населението. Демографският бум, особено в епохата на Втората индустриална революция, на свой ред се превръща във фактор за развитието на икономиката, която осигурява за все повече хора стоки и услуги, които в предишните епохи са били напълно недостъпни за по-бедните класи. Научно-техническият прогрес и утвърждаването на капиталистическия производствен процес безспорно довеждат до невиджано икономическо развитие, като същевременно възникват нови социални и политически проблеми, свързани с хаотичното урбанизиране на индустриалните центрове, големите миграционни вълни и неравенството в разпределението на доходите и богатството. Постепенно се прекъсват феодалните семейни отношения, осигуряващи сигурност на старите и неработоспособни членове на обществото, а работниците често получават доходи на ръба на оцеляването, които не им позволяват да заделят средства, с които

да посрещат нуждите си при евентуална безработица или влошено здравословно състояние.

Пазарните сили водят до ефективни резултати, но не отговарят на проблеми, свързани с концепцията за справедливост. С развитието на капиталистическата икономика се очертава необходимостта от намесата на държавата, за да бъдат регулирани изкривяванията, които могат да произтекат от спонтанните пазарни процеси. В края на XIX век се появява „недоволство от страна на по-голямата част от населението и започва борба за защита интересите на трудещите се и издръжката на социално слабите.“¹ За да отговори на обществения натиск, развитата капиталистическа държава приема непознатата дотогава форма, наричана в научната литература с термините „социална държава“, „държава на благоденствието“ и „държава на благосъстоянието“. В настоящото изследване трите термина се използват като синоними.

2.2 Класификация на социалните режими и методи за тяхното финансиране

Изграждането на социална държава поставя въпроса по какъв начин тя да се финансира. В географски и исторически план откриваме различни практически решения - от износ на природни ресурси до използване на печалби от публични предприятия, но най-широко застъпено в развитите капиталистически общества е финансирането на социалните системи чрез данъци и осигуровки. Дали данъците или осигуровките, или някаква комбинация между тях ще бъде конкретният източник на финансиране, в голяма степен зависи от вида на социалния режим, прилаган от съответната социална държава.²

¹ Благойчева, Хр. (2012) *Осигурителни системи и фондове*, Варна: Наука и икономика

² В научната литература се използват различни класификации на видовете режими на благосъстоянието. Тук ще бъде разгледана единствено класификацията, предложена от Госта Еспинг-Андерсън. За преглед на други значими класификации, виж Приложение 1, Благойчева, Хр. *Осигурителни системи и фондове*, Варна: Наука и икономика, 2012.

Госта Еспинг-Андерсън³ използва понятието „режим на всеобщо благоденствие“, за да анализира различните начини, по които „производството“ на благосъстоянието е разделено между трите основни институции на капиталистическото общество - пазара, държавата и семейството. Еспинг-Андерсън определя три вида режими на благосъстояние, като ги сравнява, използвайки именно различните социални отговорности, с които са натоварени тези три базови институции. Режимите се отличават с различна степен на социална стратификация и декомодификация.

- *Социалната стратификация* е свързана със социално обусловените неравенства между хората, които определят различния достъп до социалните блага;
- *Декомодификацията* е процес на намаляване значението на стоките и пазарните механизми при предоставянето на социални услуги и нарастване на значението на достъпа по принципа на гражданството.⁴

Най-голяма стратификация и най-слаба декомодификация се наблюдават при *либералния режим*. При него достъпът до социални стоки и услуги се определя главно на пазарен принцип. Следователно водещата институция при този режим е пазарът, следван от семейството и накрая - държавата. Ролята на държавата е да подпомага активно и пасивно пазара, като се грижи единствено за най-нуждаещите се. Помощите са силно ограничени и са поставени високи изисквания за тяхното получаване. В резултат се наблюдава както широко разпространена бедност, така и силно изразено неравенство. Либералният режим се прилага в англосаксонските страни - САЩ, Австралия и Канада, а в Европа - Великобритания и Ирландия. Либералният режим, тъй като действа главно на пазарен принцип, се финансира чрез лично и доброволно участие според възможностите на индивида. Силно ограничените помощи се финансират от държавния бюджет. В чистия вид на либералния режим преразпределителният елемент не е застъпен. Тук трябва да отбележим, че нито един от представените режими не се прилага в чист вид в никоя държава, а по-скоро се търси най-удачната комбинация от различните режими за даденото общество.

Консервативният режим се отличава със средно ниво на декомодификация и неутрално отношение към неравенството, като е възможно то дори да се засилва, тъй като социалните права на гражданите

даните в голяма степен зависят от тяхната класа и трайната им реализация на пазара на труда. Водещата институция е семейството, следвано от пазара, но при посредничеството на държавата. Църквата съдейства за разпространението на ценностите на традиционното семейство. Стимулира се раждаемостта и полагаането на грижи за децата и семейството от страна на жената. Пенсиите са пропорционални на получаваните в трудоспособна възраст доходи. Този режим често бива наричан „Бисмарков“, тъй като за пръв път е въведен от Ото фон Бисмарк в Германия, и основно се прилага в континентална Европа - Германия, Франция, Австрия, както и в България. Финансирането на консервативния режим се извършва основно чрез осигурителни вноски, които са законово регламентирани и определящи нивото на социална защита на осигурените в случай на настъпване на осигурителен риск. Преразпределението е хоризонтално, а не вертикално.

Социално-демократичният режим е с най-висока степен на декомодификация на социалните блага и силно изразена вертикална преразпределителна функция, с цел омекотяване на пазарно създадените неравенства. Социални права имат всички граждани, независимо от социалния им статус и участието им на трудовия пазар. Водещата институция е държавата, като ролята на семейството и пазара за социална защита са сведени до минимум. Заемността се подпомага чрез активни мерки, а помощите се получават директно от нуждаещите се. Държавата е работодател от първа инстанция. Жените могат да избират между работа и социални помощи. Пенсиите са сравнително уеднаквени и са за всички граждани. Типични примери са Швеция, Дания и Норвегия. Социално-демократичният режим използва основно държавно-бюджетна система на финансиране чрез данъци.

Както беше отбелязано по-горе, създаването на социалната държава е исторически обусловено от развитието на капиталистическата икономическа система и разпадането на феодалните семейни и социални обвързаности. Нейната главна цел е да удовлетвори исканията за справедливост и социална защита на трудещите се и нетрудоспособните, като по този начин гарантира социалния мир. Погледнато от тази позиция, може да се твърди, че в най-голяма степен тази цел е постигната от държавите със социално-демократичен режим, а в най-малка степен - от либералните режими.

Социалната държава би трябвало да обвърже избора си на режим на всеобщо благоденствие с реалните потребности на населението, наличните финансови ресурси и административния си капацитет. Във връзка с променящите се предпоставки, е възможно в различни исторически етапи и при определени социални и икономически условия да

³ Esping-Andersen, Gøsta. (1990) *The three worlds of welfare capitalism*, Cambridge, Polity Press

⁴ Ковачева, С. и др. (2018) *Социална политика, основана на доказателства*. Пловдив: Университетско издателство „Паисий Хилендарски“

преминава от един тип режим към друг. Социалната система не е статична и непроменлива, а търпяща развитие рационалистическа институция. Тя се приспособява към обществените нагласи и ценностите, които ги ръководят. Така например, в периода от края на Втората световна война до 70-те години на XX век, когато водещата икономическа теория е Кейнсианската, във всички развити капиталистически държави се наблюдава тенденция към универсализация на социалните системи, които се разгръщат все повече, за да покрият нуждите на все по-широки слоеве на населението. С налагането на неокласическата икономическа доктрина се наблюдава и тенденция към ограничаване на държавните разходи, което директно засяга преразпределителната функция на социалната държава и ограничаването на достъпа до социални програми.

2.3 Социалната държава като инструмент за намаляване на социалната стратификация и стимул за икономическия растеж

Установените правила за финансиране и достъп до социалната система пряко засягат преразпределението на доходите и богатството, като същевременно се отразяват косвено на икономическия растеж и заетостта на страната. Един от основните фактори, влияещи на икономическия растеж на една икономика, е покупателната способност на населението. Със своята преразпределителна функция, социалната държава би могла да увеличи покупателната способност на най-бедните слоеве на обществото, които проявяват тенденцията да харчат всичките си доходи, като по този начин се засилва съвкупното търсене в страната. Според Джон М. Кейнс,⁵ промените в съвкупното търсене водят до промени в равновесното производство, от което следва, че увеличението на търсенето ще доведе до увеличение на Брутния вътрешен продукт и до спад на безработицата. От тази гледна точка, социалната система играе ключова роля не само в политически и социален, но и в икономически аспект.

Дали обаче съвкупното търсене ще се увеличи след извършеното преразпределение, зависи най-вече от източниците на финансиране на социалната система. Ако системата се финансира от данъци върху потреблението или от доходите на ниско/средно-доходни лица, които така или иначе биха харчили пълния си облагаем доход, то няма да наблюдаваме увеличение на съвкупното търсене като ефект от преразпределението. Подобен избор на финансиране на социалната система означава да се използват за захранването ѝ активи, които вече са в обращение в икономиката, следователно търсенето ще

остане същото, като се променят единствено лицата, на чието разположение се намират тези активи. Като пример можем да дадем преразпределението на средствата в пенсионното осигуряване. Публичните пенсионни фондове се финансират от заетите лица чрез осигурителни вноски и на разходопокривен принцип събраните средства се прехвърлят към пенсионерите. В случай, че става въпрос за заети, които не могат да си позволят да спестяват поради ниското ниво на доходите си, то реално от тях се отнемат средства, които те самите биха вложили в икономиката, за да се прехвърлят към лицата в нетрудоспособна възраст. Преразпределителната функция на социалната държава е извършена, но това по никакъв начин не се отразява на търсенето, а оттам - и на производството и заетостта.

Подобна критика е отправена към Франсис Таунзенд, лекар от Калифорния, който през 30-те години на XX век представя в САЩ радикален план за стимулиране на икономиката в отговор на Голямата депресия. Предложението му всеки възрастен над 60 години да получава от държавата по 200 долара месечно печели многобройни привърженици.⁶ Икономистите обаче правилно отбелязват, че предложеното от Таунзенд финансиране чрез данък върху добавената стойност в размер на 2% всъщност няма да увеличи търсенето, а само ще измести покупателната способност от едни лица към други.

През 1935 г. президентът Франклин Делано Рузвелт въвежда своя Закон за обществено осигуряване⁷ под натиска на плана на Таунзенд и свързаните с него алтернативни пенсионни схеми. Франсис Пъркинс, министър на труда при Рузвелт, цитира следните думи на президента: „Конгресът не може да издържи на натиска на плана Таунзенд, освен ако не се погрижим за общественото осигуряване чрез солиден план, способен да даде известна сигурност на старите хора за редовна помощ при пенсиониране.“⁸ Законът за обществено осигуряване на Рузвелт предвижда 7 различни социални програми, включващи пенсионна програма за обществено осигуряване, федерална финансова подкрепа и надзор на щатските социални програми за възрастни хора, помощи за безработица, здравна програма и помощи за семейства с деца, самотни майки и лица с увредено зрение. Финансирането на всички програми, освен пенсионната, се предвижда да бъде от държавния бюджет чрез пови-

5 Кейнс, Джон М. (1993) *Обща теория на заетостта, лихвата и парите*. София: Издателска къща „Христо Ботев“

6 DeWitt, L. W. (2001). *The Townsend Plan's pension scheme*. Social Welfare History Project. Публикувано тук: <http://socialwelfare.library.vcu.edu/social-security/the-townsend-plan/> Последно видяно на 24.03.2019

7 *Social Security Act of 1935* <https://www.ssa.gov/history/35act.html#TITLE%20VIII>

8 Цитат в „*The Roosevelt I Knew*“, Frances Perkins. Harper & Row, 1964, стр.294

шаване на подоходните данъци. Чрез Закона за държавните приходи от август 1935 г. се определя най-високата ставка върху доходите от 75%. Тази ставка се повишава ежегодно до 1944 г., когато достига до 94% за доходите над 200 000 долара.⁹

За финансирането на пенсионната програма, която е и най-важната от социалния пакет, се предвижда заплащането на социални осигуровки - допълнителен данък върху заплатите от 1% както за работещите, така и за работодателите, с месечен максимален осигурителен доход от \$ 3000. Предвидено е постепенно покачване на осигуровките, за да може да се гарантира финансовата стабилност на програмата. Изплащането на обезщетенията е на разходопокривен принцип, като паралелно с това се създава и резервен (доверителен) фонд за покриване на бъдещи разходи по програмата, който да генерира приходи от инвестиции. За да се гарантира сигурността на резервния фонд, му е позволено да инвестира единствено в държавни ценни книжа. Както при класическия *консервативен режим*, американският пенсионен фонд предвижда обезщетенията да се изчисляват на базата на получаваните заплати през целия трудов живот на работника.

Програмите на Рузвелт, финансирани от бюджета, изпълняват преразпределителна функция с потенциал да увеличи съвкупното търсене, тъй като преразпределението на средствата се извършва от доходите на най-богатите към най-бедните, които са склонни да харчат изцяло своите. Тук трябва да се отбележи обаче, че спестяванията също играят важна роля в икономическия процес. Те са базата, която определя кредитоспособността на банките. Намалването на спестяванията би могло да доведе до свиване на кредитирането, а оттам и на инвестициите. Що се отнася до пенсионната система за обществено осигуряване, тя преразпределя доходите на работещите към пенсионерите, което

не може да доведе до увеличаване на търсенето. В този случай, подобно на предложението на Таунсенд, ефект върху увеличението на БВП и намаляване на безработицата не може да бъде постигнат. В допълнение, чрез така функциониращата пенсионна система не може да се постигне и намаляване на неравенството, тъй като обезщетенията са пропорционални на направените осигурителните вноски, което гарантира запазването на съотношението на доходите преди и след настъпване на пенсионната възраст.

От разгледания пример може да се обобщи следното:

- Единствено преразпределението от лица с достатъчно високи доходи, които им позволяват да спестяват, към лица, които харчат всичките си доходи, би могло да доведе до засилване на търсенето в икономиката.
- Такова преразпределение невинаги гарантира увеличение на търсенето, тъй като спестяванията на физическите лица са базата на банковата кредитна система и благодарение на тях банките отпускат кредити, увеличаващи инвестициите. Затова търсенето зависи и от кредитната политика на банковия сектор в конкретната икономическа фаза.
- За да се прецени дали финансираните от бюджета социални програми водят до намаляване на неравенството, е необходимо да се анализира структурата на данъците, които го захранват. За да се постигне подобен ефект, е необходимо те да бъдат прогресивни.
- Преразпределителната функция на пенсионните системи от *консервативен тип* се извършва на хоризонтален принцип и следователно не е инструмент за намаляване на социалната стратификация. В някои случаи подобен тип системи водят до увеличаване на стратификацията, както ще видим в следващата глава.

⁹ <https://www.finance.senate.gov/imo/media/doc/SRpt78-885.pdf>

3

УСЛОВИЯ НА ФИНАНСИРАНЕ НА ОСИГУРИТЕЛНАТА СИСТЕМА В БЪЛГАРИЯ И ВЛИЯНИЕТО ИМ ВЪРХУ СОЦИАЛНАТА СТРАТИФИКАЦИЯ

3.1 Динамика на неравенството в България 2000-2019 г.

„Критерият за нашия прогрес не е в това дали прибавяме повече към богатството на хората, които имат много, а в това дали осигуряваме достатъчно за хората, които имат твърде малко.“

Франклин Делано Рузвелт, 20.01.1937 г.¹⁰

Икономическото неравенство в обществото се разглежда в две измерения - имуществено и доходно. Увеличението на доходното неравенство води до увеличение и на имущественото, което представлява натрупване на част от доходите, неизползвани за потребление. От друга страна имущественото неравенство също допринася за увеличението на доходното, тъй като спестяванията биха могли да се използват като капитал и следователно да гарантират допълнителни доходи на притежателя си. Ето защо двата вида неравенство са неразривно свързани, което от една страна може да се разглежда като проблем, а от друга - като възможност. Както увеличението на едното неравенство води до увеличение на другото, така и намаляването на

едното води до намаляване и на другото, бидейки двете свързани в положителна зависимост.

Негативният ефект на свободния пазар е именно задълбочаването на неравенствата в обществото, както показват редица емпирични изследвания.¹¹ Едно от най-обсъжданите в последните години е 15-годишното изследване на Тома Пикети и неговия екип, публикувано в книгата „Капиталът на XXI век“.¹² Според въпросното изследване, обхващащо период от 300 години, доходното неравенство в развитите капиталистически страни намалява единствено в периода между Втората световна война и 70-те години на XX век, когато водещата икономическа теория е Кейнсианската. От 80-те години тя е изместена от неокласическата теория и оттогава досега доходното неравенство непрекъснато нараства.

България не е изключение от тази тенденция. Според последните пълни данни на Евростат за 2017 г., тя е страната с най-голямо доходно неравенство в ЕС, измерено като съотношение между доходите на най-богатите и най-бедните 20% от домакинствата (**фигура 1**). Това съотношение у нас е над 8 пъти, при средно 5,1 за ЕС.

¹⁰ Рузвелт, Франклин Д. *Встъпително слово*, 1937 <https://fdrlibrary.org/fdr>

¹¹ Всяка година Оxfam публикува доклад за неравенството в света. Според последния доклад, публикуван през януари 2019 г. относно данните за 2018 г., 26 души притежават богатство колкото половината световно население. Друг интересен факт е, че докато богатството на 2200 милиардери е нараснало с 12%, богатството на половината световно население е намаляло с 11%. https://oxfamilibrary.openrepository.com/bitstream/handle/10546/620599/bp-public-good-or-private-wealth-210119-en.pdf?utm_source=indepth

¹² Пикети, Т. (2018) *Капиталът на XXI век*. София: Изток-запад

Фигура 1
Съотношение между доходите на най-бедните и най-богатите 20% от домакинствата в България и Европейския съюз

Източник: Евростат

Показателят S80/S20 е един от най-използваните при изследването на доходното неравенство. Освен неговото статично проявление, е важно да се проследи и динамиката му през годините. Тъй като в настоящото изследване се разглежда връзката между *неравенството* и *условията на финансиране* на социално-осигурителната система в България, за отправна точка на динамичния анализ се приема 2000 г., когато влиза в сила реформата на социалната система, поставена с приемането на Кодекса за задължително обществено осигуряване, по-късно преименуван в Кодекс за социално осигуряване. С въпросната реформа от съществуващия дотогава общ фонд „Обществено осигуряване“ се преминава към фондове, обособени по съответния социален риск - фонд „Пенсии“, фонд

„Общо заболяване и майчинство“, фонд „Трудова злополука“ и т.н. Въвеждат се ставки на осигуровките за всеки риск и се регламентира съвсем нов осигурителен модел.¹³ Ако дотогава социалното осигуряване е следвало, според класификацията на Еспинг-Андерсън, *социално-демократичен режим*, финансиран от държавния бюджет, то след началото на прехода от планова към пазарна икономика се приема *консервативния (Бисмарков) режим*, финансиран чрез осигурителни вноски.

От началото на реформата в общественото осигуряване до 2019 г. динамиката на неравенството, измерено като съотношение между доходите на най-бедните и най-богатите домакинства в страната, следва следната тенденция (**фигура 2**):

Фигура 2
Динамика на съотношението между доходите на най-бедните и най-богатите 20% от домакинствата в България 2000-2019

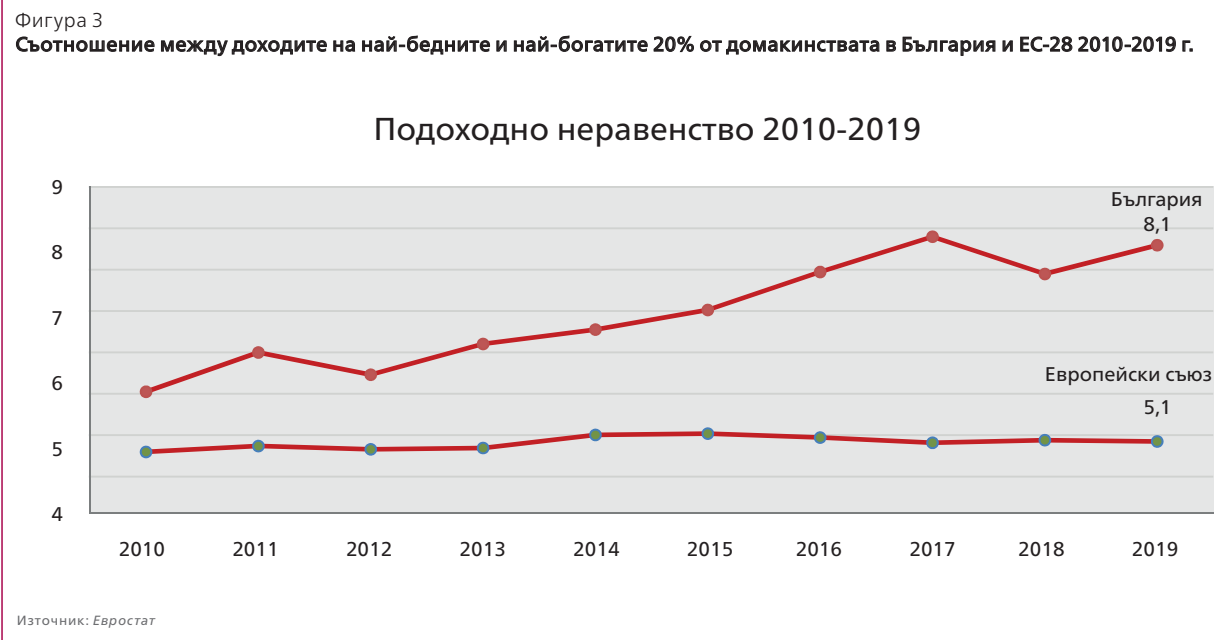

Източник: Евростат

¹³ Благойчева, Хр. (2012) *Осигурителни системи и фондове*, Варна: Наука и икономика

Сравнявайки динамиката на неравенството в България с тази в страните от Европейския съюз, се открива сериозна разлика в тенденциите (фигура

3). Докато съотношението между доходите у нас се покачва от 5,9 на 8,1 пъти, в ЕС съотношението остава почти непроменено.

Тези данни показват, че водената у нас преразпределителна политика се различава коренно от водената в другите държави от Европейския съюз.

3.2 Етапи на преразпределението

Преразпределителната функция на държавата се реализира на два различни етапа.

Първият етап засяга формирането на приходите в консолидирания държавен бюджет. На този етап са от ключово значение структурата и величината на прилаганите данъци и осигуровки. Ефективната тежест на данъците върху отделните групи от населението не е еднаква. Косвените данъци, например, тежат много повече върху гражданите с ниски доходи, тъй като те харчат всичките си постъпления и следователно заплащат косвени данъци върху целия размер на дохода си. Лицата, които спестяват част от доходите си, ще заплатят относително по-ниски данъци, тъй като спестените от тях средства няма да бъдат облагани с данъци върху потреблението.

Както подчертава доц. Светлана Герчева: „Една от главните цели на данъчната политика на съвременната държава е *по-справедливо разпределение на данъчното бреме*, а отук и на *следданъчните (разполагаемите) доходи на индивидите*. ... Приема се, че данъчната справедливост е постигната, ако по-богатите плащат под формата на

данъци и осигуровки по-голяма част от дохода си в сравнение с по-бедните.“¹⁴ Само при подобна структура на данъчната система е възможно да се извърши преразпределение, водещо до намаляване на социалната стратификация. Ако облагането на този етап е еднакво, такова преразпределение не се извършва, а ако е регресивно (бедните да плащат по-голяма част от доходите си под формата на данъци в сравнение с по-богатите), тогава преразпределението се извършва в посока от бедни към богати и неравенството се засилва.

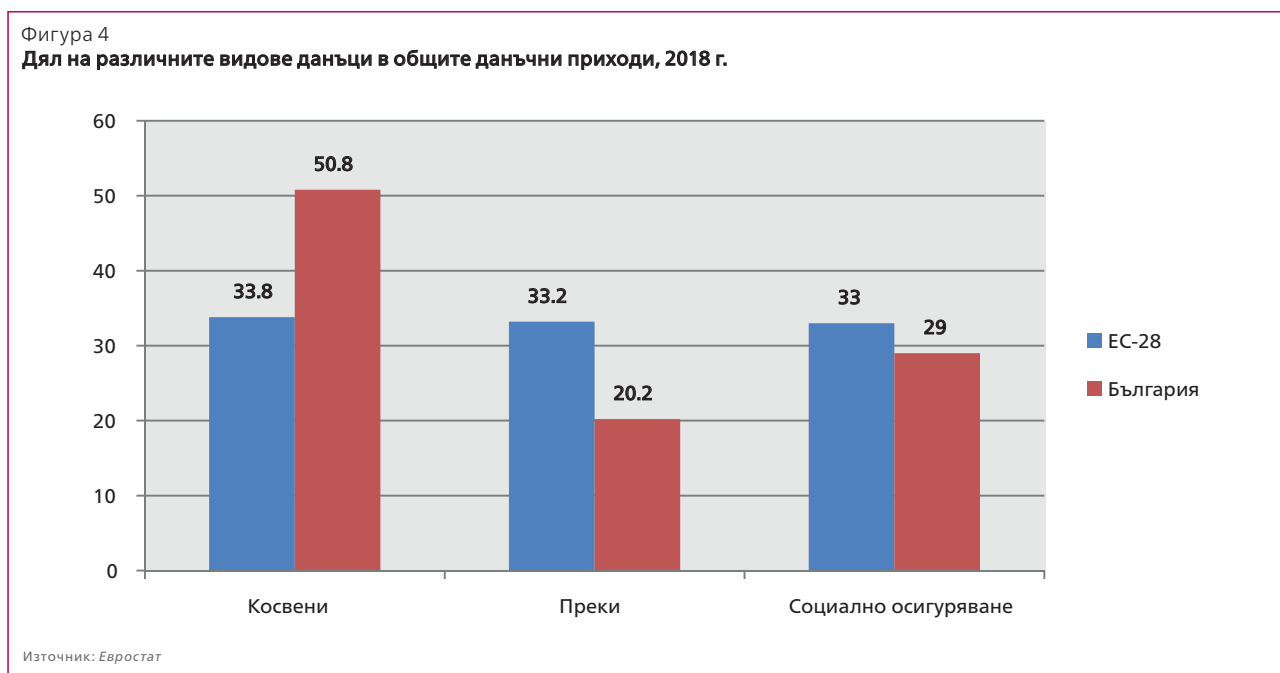
Вторият етап засяга разходната част на бюджета. Този етап на преразпределение е по-често обсъжданият в политическите и икономическите дебати. Той се отнася до начина, по който биват изразходвани събраните в бюджета средства чрез различните социални програми. Ако допуснем, че в *първия етап* данъците са събрани, спазвайки принципа на справедливостта, и следователно богатите са били обложени по-силно, отколкото бедните, то само в края на *втория етап* ще стане ясно дали реално ще бъде извършено преразпределението, или не. Възможно е разходите да бъдат направени по начин, който да облагодетелства отново най-богатите, като например се инвестира в програми за подпомагане на конкурентоспособността на едрия бизнес. В такъв случай потенциалното преразпределение на доходите, започнато в първия етап, би могло да се анулира във втория.

¹⁴ Герчева, Св. (2011) *Данъчна политика*. Варна: Наука и икономика (курсив в оригинала)

Следва да се отбележи, че ако принципът на справедливостта не е спазен в първия етап на преразпределението, то във втория етап е невъзможно справедливостта да бъде възстановена. Ако при данъчното облагане по-богатите не се обложат с по-високо данъчно бреме, то каквито и разходни програми да се приемат, те ще бъдат заплатени със средства, иззети от по-бедните. Това означава, че преразпределителната функция на социалната държава не действа в посока намаляване на неравенството. Тъй като обектът на настоящото изследване е неравенството, ще останем фокусирани именно върху първия етап на преразпределението.

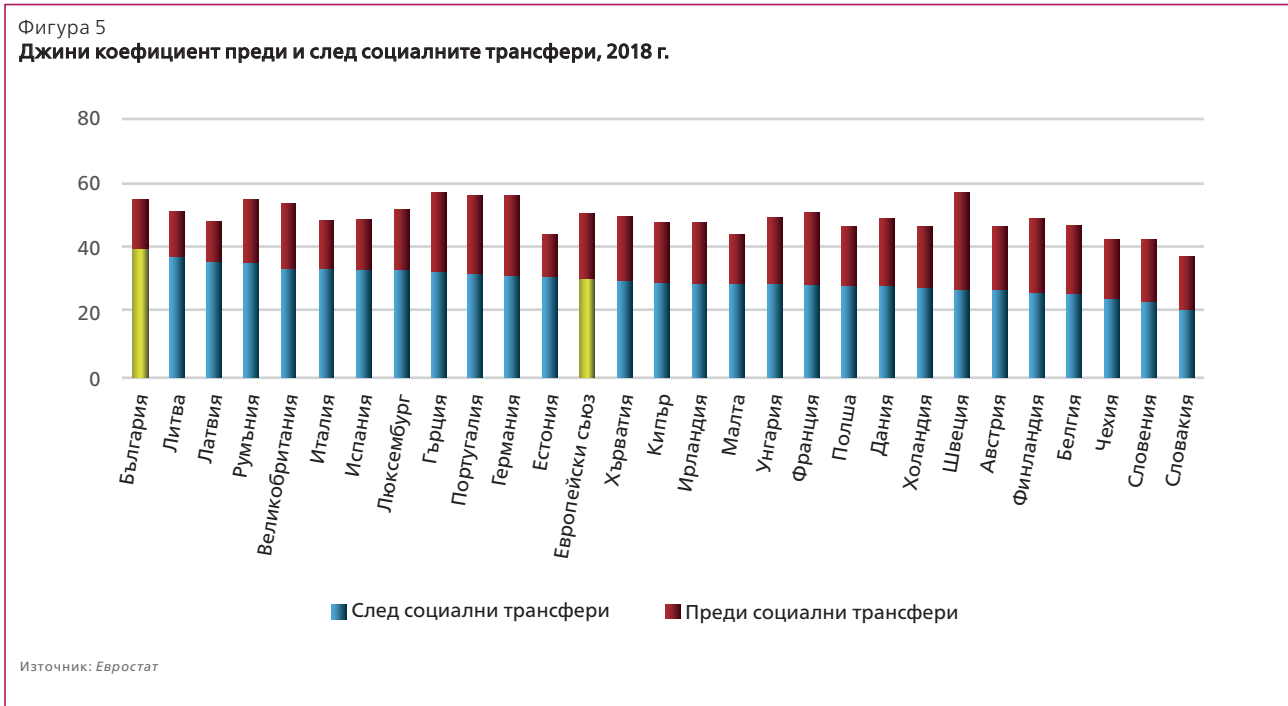
3.3 Структура на данъчната система в България

Във фиг. 4 е представен дялът на основните групи данъци в общите данъчни приходи за 2018 г. Вижда се, че в Европейския съюз осигурителните вноски, преките и косвените данъци заемат по една трета от постъпленията. В България данъчната система е коренно различна - основният дял в бюджетните приходи заемат косвените данъци (50,8%), които по самата си същност, както показахме по-горе, са регресивни. Преките данъци тежат едва 20,2% в общите приходи, а вноските в социалното осигуряване са с 4% по-малка тежест от средното за Европа.

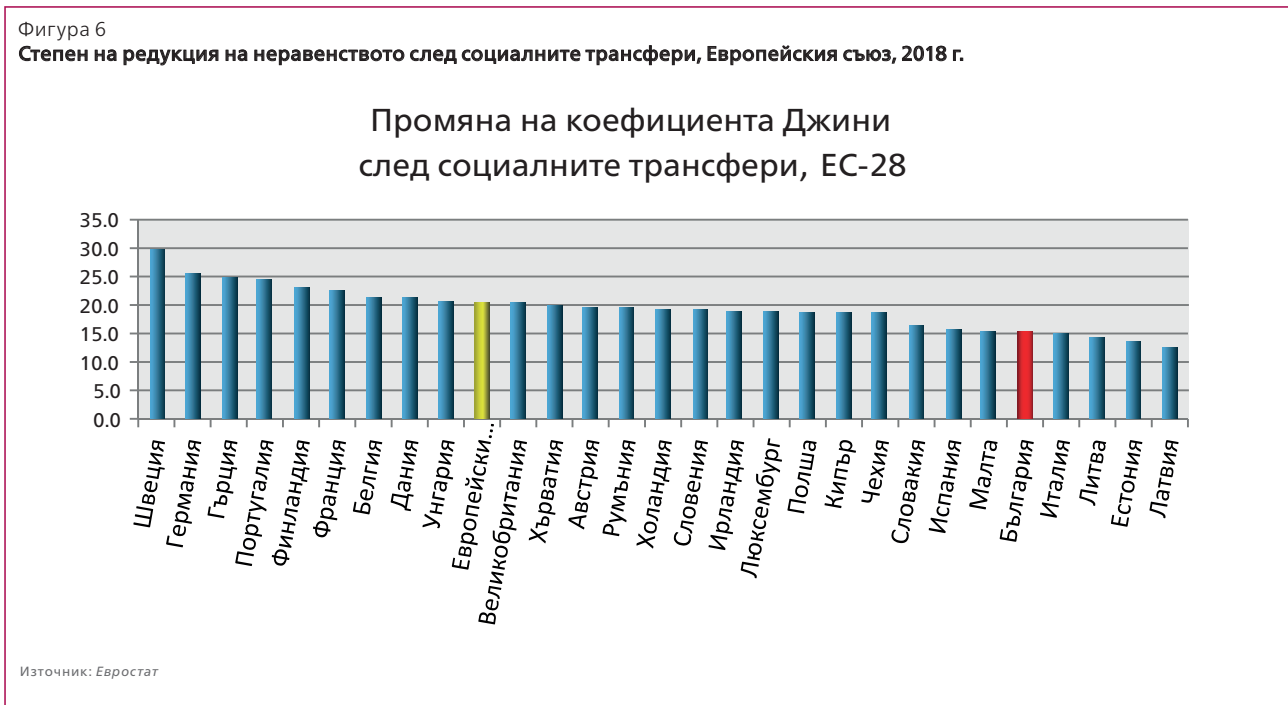
Подобна структура на данъчната система сама по себе си обяснява бързите темпове на нарастване на неравенството поради голямата тежест на регресивните (косвените) данъци в общите данъчни приходи. В следващите страници ще бъде анализирано влиянието на параметрите на осигурителните вноски върху неравенството.

За целта ще разгледаме степента на неравенство, измерено с коефициента на Джини преди и след социалните трансфери, включващи пенсиите. Коефициентът показва доколко равномерно са разпределени доходите в обществото. Във **фигура 5** виждаме, че и по този измерител България е на първо място по неравенство сред страните от Европейския съюз.

Интересно е да се отбележи, че пазарното неравенство, отбелязано в графиката с червено, също е много високо у нас, но то ни поставя на 5-то място след Швеция, Гърция, Португалия и Германия. Следва да се отчете проблемът, че социалните трансфери

вместо да спомогнат да слезем по-надолу в класацията, ни изкарват на първо място. Във **фигура 6** може да се види степента на редукция на неравенството, постигната от социалните трансфери, според която сме на последните места в класацията.

3.4 Регресивност на осигурителната система в България

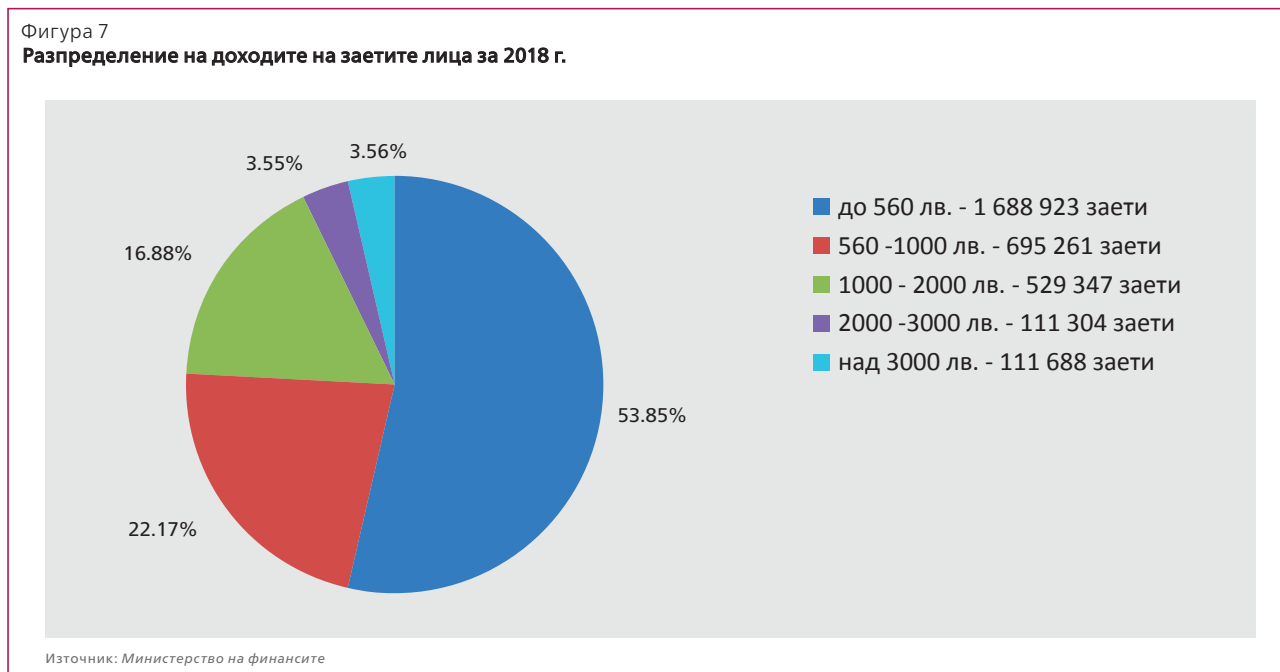
Един от главните елементи в структурата на осигурителните вноски е осигурителната база, върху която се дължат. Осигурителните вноски се определят като процент от доходите на заетите лица и не се дължат върху доходите от нетрудова дейност –

капиталови доходи като дивиденди, лихви, наеми и т.н. В **приложение 1**¹⁵ можем да видим практиките в страните от ЕС по отношение на осигурителната

¹⁵ Приложението е изготвено върху данните, представени в доклада на Deloitte: <https://www2.deloitte.com/content/dam/Deloitte/cz/Documents/survey/EU-Social-Security-Survey.pdf>

база и на процента от доходите, дължим под формата на осигуровки. Следва да се отчете, че в повечето случаи за осигурителна база се приема брутното възнаграждение, но в някои страни към него се добавят и възнагражденията в натура (Франция, Люксембург), бонуси и други (Словения) и всички

допълнителни възнаграждения под всякаква форма (Швеция, Великобритания). Тъй като приходите в осигурителната система зависят в голяма степен от нивото на заплатите в дадената страна, ще разгледаме доходите на заетите лица в България¹⁶, представени във **фигура 7**:

Както се вижда в горната графика, с доходи над 3000 лв. на месец разполагат едва 3,56% от заетите в страната. Ниското ниво на доходи се отразява на сумата на приходите в осигурителната система, като в българската практика е прието още едно условие, определящо размера на осигурителната база, което допълнително ограничава приходите. Става въпрос за максималния осигурителен доход, над който не се дължат осигуровки. За 2020 г. този максимален осигурителен доход е определен на 3000 лв. Както можем да видим в **приложение 1**, практиката в европейските страни по отношение на прага е различна. Повечето от тях (15) не прилагат подобно ограничение на осигурителната база, а сред онези, които го прилагат, съществуват различни практики. Някои приемат максимален осигурителен доход само за фонд пенсии, докато осигуровките към останалите фондове, вклю-

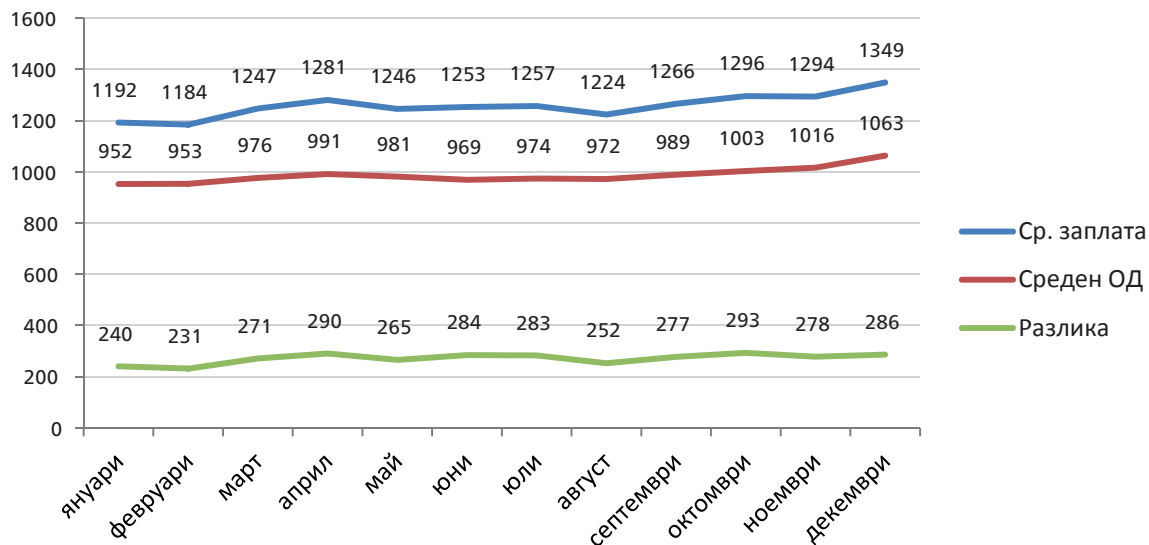
чително здравния, са без праг (Полша, Чехия, Румъния), други прилагат праг на вноските само за работниците, докато работодателите изплащат осигуровки върху цялото възнаграждение (Хърватия, Кипър), а Холандия и Австрия имат различен праг за вноските на работодателите и работниците, като по-високият е за работодателите. Големи са различията и в нивото на максималния осигурителен доход, като най-високият е в Люксембург (115 377 евро/година), а най-ниският - в България (18 400 евро/година).

Наличието на максимален осигурителен доход води до разлика между средното брутно възнаграждение и средния осигурителен доход в страната. Във **фигура 8** са представени средния осигурителен доход и средната работна заплата за 2019 г. по месеци и е нанесена разликата между двата параметъра.

¹⁶ Данните са предоставени от министър Владислав Горанов в отговор на запитване на народен представител и са публикувани в сайта на Министерството на финансите <https://www.parliament.bg/pub/>

Фигура 8

Средна работна заплата и среден осигурителен доход за България, 2019 г.

Източник: НСИ, НОИ и собствени изчисления

Имайки предвид тази разлика, бихме могли да изчислим общата спестена сума от осигурителни вноски за лицата, получаващи над 3000 лв., колкото е определеният за 2019 г. максимален осигурителен доход. Умножавайки средногодишната разлика от 270,83 лв. по средногодишните осигурени 2 792 200 лица¹⁷, установяваме, че не са били обложени с осигурителни вноски доходи за 755 669 866 лв. на месец. За годината това се равнява на 9 068 038 392 лв., върху които не са платени осигуровки в размер на 32,7% (минималната осигурителна тежест у нас за 2019 г.¹⁸), или **2 965 248 554** лв.

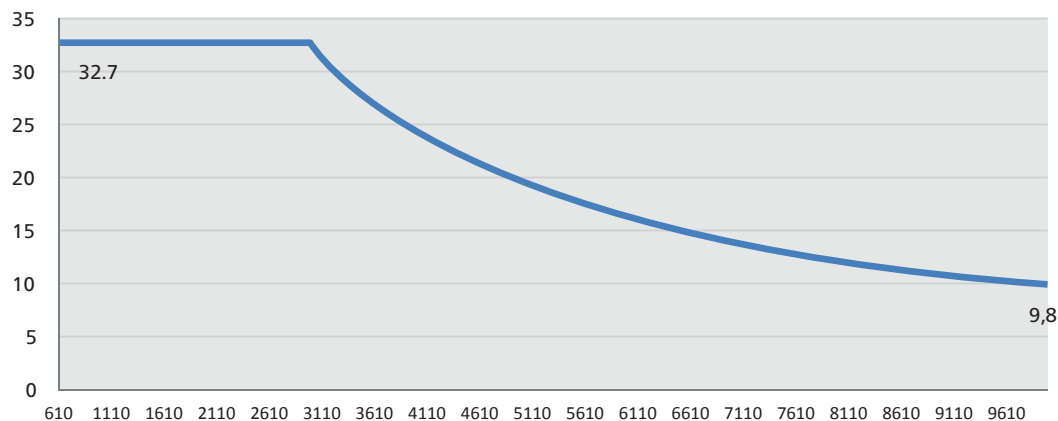
Според данните, предоставени от министерството на финансите (вж. фигура 7 по-горе), през 2019 г. с доходи над максималния осигурителен доход са разполагали 111 688 лица, равняващите се на 3,56% от заетите. Средно тези лица са спестили от осигуровки по 26 549 лв. годишно.

Графично можем да представим по следния начин (фигура 9) месечната ефективна осигурителна тежест, зададена при параметрите за 2020 г. с минимален осигурителен доход 610 лв. и максимален осигурителен доход 3000 лв.:

Фигура 9

Ефективна осигурителна тежест в България, 2020 г.

Ефективна осигурителна тежест в България, 2020 г.

Източник: Собствени изчисления

¹⁷ Становище на Фискалния съвет на България https://www.fiscalcouncil.bg/uploads/stanovishta/position-DOO_2020.1.11.pdf

¹⁸ Платформа за данъци и счетоводство <https://www.kik-info.com/spravochnik/osigurovki-i-danaci-za-2017.php>

С покачването на месечния доход, ефективната тежест на осигуровките при така зададените параметри е силно регресивна и клоняща към нула, като при доход от 10 000 лв. тя е едва 9,8%, вместо 32,7%, колкото е за заплатите до 3000 лв. Това означава, че в първия етап на преразпределението не само, че не са се поставили основите на едно възможно ефективно преразпределение в посока намаляване на неравенството, а точно обратното - осигурителните вноски са конструирани по начин, извършващ вертикално преразпределение в посока от по-бедните към по-богатите.

Следва да се отбележи, че колко по-нисък е максималният осигурителен доход, толкова по-малко постъпления има в бюджета на Държавното обществено осигуряване и толкова по-регресивна е ефективната осигурителна тежест. При въвеждането на максималния осигурителен доход при 01 януари 2000 г., той е определен на 10 минимални работни заплати. През 2002 г. това задължително съотношение се премахва, като през 2020 г. то е паднало повече от наполовина - величината на максималния осигурителен доход е 4,92 пъти минималната заплата (**фигура 10**).¹⁹ Този спад на съотношението между максимален осигурителен доход и минимална работна заплата допринася за увеличението на доходното неравенство в разгледания период.

¹⁹ Изчисленията са на автора. Данни за ПМС - <https://www.kik-info.com/spravochnik/mrz.php>

4

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Направеният анализ показва, че неравенството в България в периода 2000-2019 г. се увеличава, като през 2019 г. страната е на първо място по неравенство в Европейския съюз както според съотношението на доходите на най-бедните и най-богатите 20% от домакинствата, така и според коефициента на Джини след социалните трансфери. Следва изводът, че преразпределителната функция на социалната държава не е постигнала своята цел за намаляване на социалната стратификация. Това се дължи на структурата на данъчната система, в която основните приходи в бюджета произтичат от косвените данъци, които по своята същност са регресивни.

На второ място по дял към приходите в Консолидирания държавен бюджет се нарежда социално-осигурителната система. Поради законово установените параметри на осигурителните вноски, техният характер също е регресивен. Причина за регресивността на осигурителната система е наличието на максимален осигурителен доход, какъвто не се прилага в повечето страни от Европейския съюз.

За да се постигне запазване на социалната стратификация в България, е необходимо да се изпълнят следните условия:

1. Тежестта на осигурителните вноски да стане пропорционална на получаваните доходи. Това означава да се премахне максималният осигурителен доход. Ако тази цел се реализира, ще спре онова нарастване на неравенството, което се дължи на регресивността на осигурителната система.
2. Да се неутрализира неравенството, създавано от косвените данъци, чрез въвеждане на прогресивни данъци върху доходите. Необходими са задълбочени анализи, за да се установят необходимите ставки за постигането на тази цел. Ако ставките не се прецизират така, че да успеят да неутрализират регресивността на косвените данъци, стратификацията в обществото ще продължи да се засилва.
3. Да се уравни дяловете на видовете данъци към общите данъчни приходи, по подобие

на тези в Европейския съюз. Целта е тежестта на косвените данъци в бюджета значително да се намали. Това може да се постигне като от една страна се изпълнят условията по т. 1 и 2, а от друга - като се въведат по-ниски ставки на ДДС върху определени стоки и услуги. Такива намалени ставки за храни, водоснабдяване, лекарства и книги се прилагат във всички страни от Европейския съюз²⁰, с изключение на България и Дания, която обаче принадлежи към групата на държавите със социално-демократичен режим и не се нуждае от подобни инструменти за намаляване на неравенствата.

Ако тези условия бъдат изпълнени, неравенството ще спре да нараства и ще се запази на сегашното ниво. Имайки предвид днешната структура на данъчната система, дори само спирането на растежа на неравенството означава голяма крачка напред, тъй като в момента, както показва анализът, вертикалното преразпределение на доходите се извършва в посока отдолу нагоре - от по-бедните към по-богатите.

Дори и да се реализират подобни промени в данъчно-осигурителната система, все още няма да разполагаме със справедлива данъчна система, тъй като тя изисква да се върви към преразпределение на доходите в посока отгоре надолу. За да се постигне такава, са необходими още по-драстични мерки по отношение на прогресията на данъците върху доходите.

Увеличението на осигурителната и данъчната тежест за високодоходните групи в обществото ще предизвика негативна реакция от тяхна страна. Възможно е да се стигне до изтичане на капитали от страната и ограничение на инвестициите. Същевременно подобни мерки биха довели до нарастване на търсенето от страна на широките слоеве от населението, тъй като намаляването на косвените данъци ще представлява увеличение на покупателната им способност. Необходими са допълнителни

²⁰ Солидарна България, 23.01.2018 <http://solidbul.eu/wp-content/uploads/2018/01/EU-VAT-1024x768.png>

анализи, за да се установи общият икономически ефект от подобни данъчни реформи.

Правилното съчетание на справедливост и икономически растеж винаги е представлявало предизвикателство за данъчната политика. Всяко наруше-

ние на баланса между тях може да доведе до силна обществена реакция и заплаха за социалния мир. Ето защо ролята на финансистите в създаването на работещи и обществено приемливи данъчни модели е от ключово значение за просперитета на модерната социална държава.

ИЗПОЛЗВАНА ЛИТЕРАТУРА

- Благойчева, Хр. Осигурителни системи и фондове. Варна: Наука и икономика, 2012.
- Герчева, Св. Данъчна политика. Варна: Наука и икономика, 2011.
- Евростат <https://ec.europa.eu/eurostat/data/database>
- Кейнс, Джон М. Обща теория на заетостта, лихвата и парите, София: Издателска къща „Христо Ботев“, 1993
- Ковачева, С. и др. Социална политика, основана на доказателства, Пловдив: Университетско издателство „Паисий Хилендарски“, 2018
- Комисия по труда, социалната и демографската политика, Доклад, 2018 <https://www.parliament.bg/bg/parliamentarycommittees/members/2585/reports/ID/8096/>
- Министерство на финансите <http://www.minfin.bg/bg/wreply/10468>
- НОИ <http://www.nssi.bg/en/abouten/statistics>
- НСИ <http://www.nsi.bg/>
- Пикети, Т. Капиталът на XXI век, София: Изток-запад, 2018
- Платформа за данъци и счетоводство, справочник <https://www.kik-info.com/spravochnik/mrz.php>
- Рузвелт, Франклин Д. Встъпително слово, 20.01.1937 <https://fdrlibrary.org/fdr>
- Солидарна България, 23.01.2018 <http://solidbul.eu/wp-content/uploads/2018/01/EU-VAT-1024x768.png>
- Фискален съвет на България, Становище, 2018 <https://www.fiscalcouncil.bg/uploads/stanovishhta/stanovishhte-doo-otchet-2017.pdf>
- Deloitte, 2017 <https://www2.deloitte.com/content/dam/Deloitte/cz/Documents/survey/EU-Social-Security-Survey.pdf>
- DeWitt, L. W. (2001). The Townsend Plan's pension scheme. *Social Welfare History Project*. Retrieved from <http://socialwelfare.library.vcu.edu/social-security/the-townsend-plan/>
- Esping-Andersen, Gøsta. The three worlds of welfare capitalism, Cambridge, Polity Press, 1990
- Individual Income Tax Bill, 1944 <https://www.finance.senate.gov/imo/media/doc/SRpt78-885.pdf>
- Oxfam, Public Good or Private Wealth? 21.01.2019 https://oxfamilibrary.openrepository.com/bitstream/handle/10546/620599/bp-public-good-or-private-wealth-210119-en.pdf?utm_source=indepth
- Social Security Act of 1935 <https://www.ssa.gov/history/35act.html#TITLE%20VII>

ПРИЛОЖЕНИЕ

Осигурителни ставки и максимални осигурителни доходи в страните от ЕС за 2016 г.

Задължителни социални осигуровки				Задължителни здравни осигуровки			Осигурителна база CO/30
Държава	Работодател	Наети	Самонаети	Работодател	Наети	Самонаети	
Австрия	21,48%	18,12%	18,5% пенсионни осигуровки, €9,11/месец трудова злополука	3,78% (включени в СО)	3,87% (включени в СО)	7,65%	Брутен доход с максимален осигурителен доход €68040/година (наети лица до €4860/месец; самонаети до €5670/месец), МОД €415,72/месец
Белгия	30%, предвижда се намаляване до около 25% до 2019 г.	13,07%	21,5% за дохода до €55.576, 14,6% за частта до €81.902	Включени в СО	Включени в СО	Включени в СО	За работодатели и наети лица брутната заплата без максимален осигурителен доход.
България	13-13,7%	9,7%	17,8%	4,8%	3,2%	8,0%	3000 лв./месец максимален осигурителен доход
Хърватия	17,20% , без Макс. ОД	20% Максимален ОД €6.345/месец	37,2%	15%	няма	15%	Брутно възнаграждение, без Макс. ОД за работодателя, Максимален осигурителен доход за наетите, МОД €370/месец, МОД за самонаети €422,89-1163,16/месец според дейността
Кипър	11,5%	7,8%	14,6%	N/A	N/A	N/A	За наетите лица Максимален осигурителен доход €54.392/година, за самонаетите според дейността

Чехия	25%, Максимален осигурителен доход 48 пъти средната месечна работна заплата (CZK 1,296,288)	6,5% Максимален осигурителен доход 48 пъти средната месечна работна заплата (CZK 1,296,288)	29,2% Максимален осигурителен доход 48 пъти средната месечна работна заплата (CZK 1,296,288)	9% без Макс. ОД	4,5% без Макс. ОД	13,5% без Макс. ОД	Брутно възна-граждение за наетите лица. За самонаетите 50% от данъчната основа или разликата между приходите и разходите; допустими допълнителни доброволни СО до допустимия максимален ОД.
Дания	€1610/година	€145/година	Няма задължителни СО	N/A	N/A	N/A	Осигурител-ната система на Дания се финансира главно от държавния бюджет.
Естония	Социален данък 33% (20% за пенсии, 13% здравна застраховка), 0,8% безработица, МОД €390	1,6% за безработица, 2% пенсионен фонд за задължените лица	33% социален данък, Максимален осигурителен доход 15 МРЗ; МОД €390; 2% пенсионен фонд за задължените лица	Включени в социалния данък	N/A	N/A	Брутно възна-граждение, Без Максимален осигурителен доход
Финландия	2,12% такса СО; 18% средно пенсионно осигуряване; 1-3,90% безработица върху всички заплати над €2 044 500; 0,07% смърт; 0,1-7% трудова злополука, средно 1%	5,7-7,2% пенсионно осигуряване за лицата над 53 г.; 1,15% безработица;		N/A	2,12% 30		Брутно възна граждение. Без максимален осигурителен доход
Франция	Средно 45%, може да достигне 50%. според дейността на фирмата.	Между 20-22%, зависи от дейността на фирмата	Около 30%, зависи от дейността	Включено в СО	Включено в СО	Включено в СО	Брутно възна граждение + обезщетенията в натура. Без максимален осигурителен доход.

Задължителни социални осигуровки				Задължителни здравни осигуровки			Осигурителна база СО/ЗО
Държава	Работодател	Наети	Самонаети	Работодател	Наети	Самонаети	
Германия	9,45% пенсии; 1,5% безработица + допълнителни за трудова злополука.	9,45% пенсии; 1,5% безработица	N/A	7,3% ЗО; 1,025% за дългосрочни грижи. Макс. ОД €48.600	8,2% ЗО; 1,025% за дългосрочни грижи. Макс. €48.600	14,9% ЗО; 2,05% за дългосрочни грижи. Макс. ОД €48.600	Брутно възна граждане. Макс. ОД €60 000 за бивша Източна Германия и €71 400 за Западна Германия.
Гърция	20,01%	12,95%	Според дейността	4,55%	2,55%	Според дейността	€5.543,55 максимален месечен осигурителен доход, върху 14-месечна база за работещите лица преди 1.1.1993 г. и 15-месечна база за започналите да работят след това.
Унгария	27%+1,5% обучителен фонд	18,5%	28,8%+18,5%	N/A	N/A	N/A	Брутно възна граждане. Без максимален осигурителен доход.
Ирландия	8,5%, ако седмичното възнаграждение е по-малко или равно на €376; 10,5% ако е по-голямо	4% (индивидите се възползват от данъчни кредити според доходите си)	4%	N/A	N/A	N/A	Брутно възна граждане. Без максимален осигурителен доход.
Италия	Пенсии 23,81%; други СО 6,05%.	9,49%	27,72-28,72% според дейността	Доброволни частни застраховки за ръководители €2.916	Доброволни частни застраховки за висши кадри €880	N/A	Максимален осигурителен доход €100.324 годишно
Латвия	23,59%	10,50%	30,58%	N/A	N/A	N/A	До €48.600 вноските отиват във фондовете за социално осигуряване; над €48.600 отиват в държавния бюджет като „данък солидарност“ със същите проценти
Литва	27,98%	3%	28,5% (Макс. ОД €445*4/месец)	3%	6%	9% (Макс ОД €445*4/месец)	Брутно възна граждане. Без максимален осигурителен доход. За самонаетите - 50% от данъчно облагаемия доход.

Люксембург	12,42-15,20%	12,20-12,45%	25,01-27,54%	N/A	N/A	N/A	Брутно възна граждание+ обезщетения в натура. Макс. ОД €115.377,84. За самонаетите - данъчно облагаем доход, макс. €115.377,84
Малта	10%	10%	15%	Включено в СО	Включено в СО	Включено в СО	Макс. ОД €344,86/ седмица за родените преди 1.1.1962, €425,73/ седмица след 1.1.1962; за самоосигурените - годишната печалба с Макс. ОД €17.934/ годишно за родените преди 1.1.1962 и €22.134 за родените след това.
Холандия	Обща злополука 6,38%, злополука според сектора - 1,07% средно; обща безработица 2,44%, безработица според сектора 1,78% средно	17,90 % пенсии; Пенсии за наследници 0,60%; Допълнителни медицински разходи €9,65%	17,90% пенсии, Пенсии за наследници 0,60%; Допълнителни медицински разходи €9,65%	6,75% Макс. ОД €52.763	Около €1.288/ годишно	5,5% Макс. ОД €52.763	Максимален осигурителен доход за наети и самонаети лица € 33.715/ година, за работодател €52.736/година

Задължителни социални осигуровки				Задължителни здравни осигуровки			Осигурителна база СО/ЗО
Държава	Работодател	Наети	Самонаети	Работодател	Наети	Самонаети	
Норвегия	14,1%	8,2%	11,4%	Задължителна застраховка трудова злополука според сектора; 2% трудова пенсия			Брутно възна-граждение без Максимален осигурителен доход.
Полша	16,26% до PLN 121,650; 2,95-6,15% без макс. ОД	11,26% до PLN 121,650; 2,45% без макс. ОД	Минимум 185€/месец (първите 2 години по 42€/месец)	N/A	9% без Макс. ОД	Минимум 69€/месец	За СО - брутно възна-граждение; за ЗО - брутното възна-граждение минус платените от наетите СО.
Португалия	23,75%	11%	29,60%	N/A	N/A	N/A	За работодатели и наети без Максимален осигурителен доход. Самонаети с доходи под 2512,32€/година са освободени от осигуровки.
Румъния	Пенсии 15,8-20,8-25,8% до RON 2.118-2.788-3.458. Максимален ОД според броя наети RON 14305/месец. Безработица 0,5%; трудова злополука 0,15-0,85%; гар. вземания 0,25% без Макс. ОД; почивка и лечение 0,85% до RON 127,5	Пенсии 10,5% макс. ОД - RON 1408. Безработица 0,5% без Макс. ОД	10,5% или 26,3% фонд пенсии по избор. Мин. ОД RON 99; Макс. ОД RON 3526/месец.	5,2% без Макс. ОД	5,5% без Макс. ОД	5,5% без Макс. ОД	Брутно възна-граждение. Самоосигуряващи се - без разходите.
Словакия	24,4% с макс. ОД 4290€/месец; 0,8% без макс. ОД	9,4% с макс. ОД 4290€/месец	33,15% с макс. ОД 4290€/месец	10% с макс. ОД 4290€/месец	4% с макс. ОД 4290€/м.	14% с макс. ОД 4290€/месец	Брутно възна-граждение
Словения	16,1% без Макс. ОД	22,1% без Макс. ОД	38,2% без Макс. ОД	6,58%+0,53% включени в СО	6,58% включени в СО	6,58%+6,58%+0,53% включени в СО	Възна-граждение+бонуси+други за работодател и наети без Макс. ОД; за самонаети най-малко 52% от доходите за предходната година

Испания	23,60% за общо осигуряване; 0,20% гарантирани вземания; 0,60% професионално обучение; 5,50% безработица; трудова злополука и професионална болест според дейността.	4,70% за общо осигуряване; 0,10% професионално обучение; 1,55% безработица	29,80% или 29,30%, при осигуровка и за непредвидени професионални рискове и спиране на дейност. 26,50% без временна неработоспособност	N/A	N/A	N/A	Максимален осигурителен доход за всички групи €3642/месец. МОД варира според дейността от €764,40-1067,40, за самоосигурените МОД 893,10€
Швеция	31,42% Без Макс. ОД	N/A	28,97% Без Макс. ОД	Включено в СО	Включено в СО	Включено в СО	Брутно трудово възнаграждение + всички допълнителни обезщетения.
Великобритания	Категория работник А, В, С, J - до £156/седмица 0%, над £156 - 13,8%. Кат. М, Н, Z - до £827/седмица 0%, над £827 - 13,8%. 13,8% върху други осиг.	Кат. А и М - до £156/седмица 0%; £156 -£827 12%; над £827 2%. Кат. В - до £156/седмица 0%; £156 -£827 5,87%; над £827 2%. Кат. С - 0%. Кат. J, Н, Z - до £156/седмица 0%; над £156 2%.	Клас 2: £2,80/седмица, при печалба над £5965 (по желание); Клас 4: 9% при печалба £8060-£43000. За печалбата над £43000 - 2%.	N/A	N/A	N/A	Брутно трудово възнаграждение + всички допълнителни обезщетения. Без Макс. ОД.
Задължителни социални осигуровки				Задължителни здравни осигуровки			Осигурителна база СО/ЗО
Държава	Работодател	Наети	Самонаети	Работодател	Наети	Самонаети	
Швейцария	Първи стълб пенсии - 5,125% без Макс. ОД; Безработица I - 1,1% до CHF 148.200; 0.5% безработица II над CHF 148.201 и втори стълб пенсии	Първи стълб пенсии - 5,125% без Макс. ОД; Безработица I - 1,1% до CHF 148.200; 0.5% безработица II над CHF 148.201 и втори стълб пенсии	По решение на властите. Без осигуровки за безработица и трудова злополука. Право на доброволна осигуровка за пенсия по втори стълб.		Задължителна, без връзка с трудов договор, самоорганизация	Задължителна, без връзка с трудов договор, самоорганизация	Без Максимален осигурителен доход. Първи стълб пенсии - брутно възнаграждение. Втори стълб зависи от възрастта и възнаграждението. Здравната застраховка не е обвързана с трудов договор.

СПИСЪК НА ТАБЛИЦИ И ГРАФИКИ

- 8 Фигура 1
Съотношение между доходите на най-бедните и най-богатите 20% от домакинствата в България и Европейския съюз
- 8 Фигура 2
Динамика на съотношението между доходите на най-бедните и най-богатите 20% от домакинствата в България 2000-2019
- 9 Фигура 3
Съотношение между доходите на най-бедните и най-богатите 20% от домакинствата в България и ЕС-28 2010-2019 г.
- 10 Фигура 4
Дял на различните видове данъци в общите данъчни приходи, 2018 г.
- 11 Фигура 5
Джини коефициент преди и след социалните трансфери, 2018 г.
- 11 Фигура 6
Степен на редукция на неравенството след социалните трансфери, Европейския съюз, 2018 г.
- 12 Фигура 7
Разпределение на доходите на заетите лица за 2018 г.
- 13 Фигура 8
Средна работна заплата и среден осигурителен доход за България, 2019 г.
- 13 Фигура 9
Ефективна осигурителна тежест в България, 2020 г.
- 14 Фигура 10
Динамика на съотношението максимален осигурителен доход / МРЗ в България 2000-2020

ЗА АВТОРИТЕ

Даниела Пенкова е завършила „Икономика на развитието“ във Флорентинския университет, „Публични финанси“ в Икономически университет - Варна, като понастоящем е докторант в Катедра „Обща икономическа теория“ в същия университет.

ИЗДАТЕЛ

Фондация Фридрих Еберт | Бюро България
Ул. Княз Борис I 97 | 1000 София | България

Отговорен редактор:
Хелене Кортлендер | Директор, ФФЕ, Бюро България
тел.: +359 2 980 8747 | факс: +359 2 980 2438
<http://www.fes-bulgaria.org>

Заявки / Контакт:
office@fes.bg

Използването с търговска цел на всички, издадени от Фондация Фридрих Еберт (ФФЕ) публикации, не е позволено без писменото съгласие на ФФЕ.

ЗА ИЗСЛЕДВАНЕТО

С настоящата публикация Фондация Фридрих Еберт и Сдружение „Солидарна България“ си поставят задачата да анализират влиянието на максималния

осигурителен доход върху измененията в доходното неравенство в България и да предложат мерки срещу социалната стратификация.

<http://www.fes-bulgaria.org>

МАКСИМАЛЕН ОСИГУРИТЕЛЕН ДОХОД и влиянието му върху доходното неравенство

Неравенството у нас в периода 2000-2019 г. непрекъснато се увеличава, като България заема първо място по неравенство в Европейския съюз. Очевидно държавата не използва преразпределителната си функция, за да намали социалната стратификация.

Причина за регресивността на осигурителната система е наличието на максимален осигурителен доход, какъвто не се прилага в повечето страни от Европейския съюз.

Тежестта на осигурителните вноски следва да бъде пропорционална на получаваните доходи, което изисква премахването на максималния осигурителен доход. Това е единственият начин да се спре онова нарастване на неравенството, което се дължи на регресивността на осигурителната система.

Повече информация по темата ще намерите тук:
<http://www.fes-bulgaria.org>